

יומן ספרותי / נאת דוד לאור

איגרות מגניזת דמשק

ישלחו לך ל"הדים" — וזה הכל. אמנם, כאב לו הענין. „אספוני צרות“, פותח המכתב לברש — „דחקות ודלות ומכה שחורה“... חיפה היא „עיר יקרה“ ובורלא חשב „להיבנות על ידו (ע"י הסיפור) — בשכר-הסופרים" — והנה מפסח-נפש כזה!... „והיה שלום וברכני במנוחת-נפש ובקצת פרנסה“, מסתיים המכתב החיפאי אל עורך הדים. מדמשק לא כתב ברוח-נכאים זו.

אך האם הרגיש עצמו בורלא בטוב „בבירת ערב הזרה“? במכתב-ברכה לסופר ש. בן-ציון לרגל יובלו, מכתב ששלח אותו באיחור רב, מזכיר בורלא „ימי טרדה ודאגה בבית-הספר“ (בדמשק). כנראה, גם שם לא ליקק דבש... אף-על-פי-כן, אין קובלנה בפיו ואין הוא מגלה במכתבו את אשר עם לבו, אך לבו עובר ממש על גדותיו, כאשר הוא בא לברך סופר בישראל החוגג את חג יובלו. באיזו אהבה הוא כותב, באיזו יראת-כבוד והכרת טובה! „מרי הנעלה“, כותב בורלא מדמשק ל"ש. בן-ציון בתל-אביב, „באתי עתה, מאוחר מאד, להגיש לפניו את דברי ברכת הדין (הדגשה שלי — ד.ל.), לחג יובלו ולשמחת ספרות-נו. הקולות מן העתונות הגיעו לנו לכאן, בבירת ערב הזרה, אחרי שבעות אחדים מיום החג"... „נכלם מעט“ בגלל האיחור, שולח איפוא הסופר הצעיר בורלא את ברכתו ל"איש שהיה הראשון „שהעלה אותך (כלומר, את בורלא עצמו) לדוכן וגם קישט איתך לפני הבריות"... „יהי רצון שתספקנה השנים הבאות (רבות ונעימות) להשלים, לפאר ולהאדיר את יצורי רוחו, אשר במכתב עולם יציר-תו“...

ומאותה דמשק אל יעקב רבינוביץ (כ"ה תשרי, תרפ"ג): „הריני ללחץ את ידך מרחוק על רשימותיך ו-הערותיך בכלל. יש להתנחם אחרי יתמותנו מבית, ציוניו של ברנר: טוב כי עוד לנו פנה קטנה, קרובה לנפש, שהמלה האמיתית והגלויה תמי צא לה מקום בין סוד, דממה הדקה ובין רטט, הצנע לכת, וכו' וכו'. ברכת לבב אליכם“... זהו איפוא „נוסח בורלא“, כפי ש-נתגלה זה עתה ב„גניזת דמשק“. איש לא יכחיש, שגניזת קאהיר — נודעת לה חשיבות לאין ערוך גדולה יותר בספרות ישראל. אך גם ב"גניזה" צנועה זו של „בירת ערב הזרה“, „גניזת דמשק“, שנתשפו בה איגרותיו של בורלא הצעיר — אין לזלזל. היא מגלה לנו את דמותו של יהודה בורלא — הסופר והאדם. יתר על כן, בעקיפין היא מעידה, כי היה היתה פעם דמשק אחרת, שישב בה מחנך וסופר עברי, והיו בה מוסדות חינוך עבריים, כאותו „בית הספר לבנים העבריים“, והיו קשרי תרבות ודואר בין דמשק זו לבין ירושלים ותל-אביב, — והיום...“

„פרוגרמה“, כאשר הגג שמעל ראשו אחוז להבות... הדברים נכתבו בשנות השלשים וראו אור ב„גנזים“ על סף שנת השבעים, בעיצומו של „מעשה המרכבה“ המסובך והמייגע של ממשלת הליכוד, תש"ל, והרושם היה, כי דברי הקיטרוג והצער של למדן נכתבו ממש בימינו אלה, ימי המשא-ומתן הקואליציוני עם גת"ל ועם מפ"ם...

„איגרות דמשק“ של יהודה בורלא הצעיר נושאות אופי אחר. הן כל יסוד של פאתוס טראגי מסוגו של למדן — זו „הנפש הרצוצה“ והטראגית בשירה העברית של דור העליה השלישית. איגרותיו של בורלא — אם זה ל„מרי“ ברנר ואם זה לברש או לרבינוביץ, מצטיינות ברוחן ה-

טובה, המעידה על השלווה הנפשית וההרמוניה הפנימית של כותבן, הסופר המתחיל, השולח לחבריו ה-קשישים, עורכי כתבי-עת ספרותיים בארץ, מביכורי עטו. כזה היה בורלא הצעיר, אדם בעל מזג-רוח טוב, אופטימי, חייכן ולבבי, גם ברגעי אכזבה וצער. כזה הכרגוהו גם בשנות חייו האחרונות. הוא קורן מרוב אושר, כאשר הסופר דב קמחי (לשעבר דב מלך) קרא בירושלים את סיפורו „בלי כוכב“ — ו„הוא נהנה הנאה מרובה ומלא פיו תהילה“. בשמחה רבה הוא מודיע על כך לברנר — מדמשק. „הפציר בי גם ראובני והקראתי לפניו (את הסיפור) ועוד לפני אחרים — גם הוא היה שבע רצון“... והנה עברו כמה שנים, בורלא נמצא כבר בחיפה, ואותו סופר ומבקר מחמיר דב קמחי שינה כנראה את טעמו — ושוב ושוב!.. סיפור אחר ששלח לו בורלא בשביל כתבי-העת „מולדת“, לא נשא הן בעיני המבקר. „היום כתב לי קמחי שאינו מוצא חן בעיניו הסיפור. לפי דבריו, אינו עשוי כמתכונת המקובלת: (מסד, טפחות, עליה ו-ירידה). אך לדעתי, אין דברים אלו פוגמים בספור“... בלי רוגז ובלו מרירות כותב בורלא על אכזבתו זו לאשר ברש, — אך אף לא מלה רעה אחת על אותו קמחי-קפדן. „אם קמחי לא ישנה את דעתו, אדרוש ממנו, כי

נודמן לי לקרוא בימים אלה צרור מכתבים מארץ אויב — מדמשק. המכתבים כתובים בעברית ספרותית, בכתיב חסר-שבחסר, המכביד קצת על הקריאה (למשל: יקר הניר — במקום יוקר הניר, מארע במקום מאורע, פנה במקום פינה, וכו'), אך זו קריאה מהנה מאד. הנאה זו שבקריאה אינה נפגמת אף לרגע מן התאריך המיושן במקצת של המכתבים, גם לא מן העובדה, שמכתבים אלו לא הגיעו אלינו באדיבותו של הצלב האדום הבינלאומי אלא ב„פוסטה“ הרגילה שהובילה באותם הימים את המכתבים מדמשק לירושלים ותל-אביב, — ולהענין. כן, עוד פרט קטן: מכתבים אלו נכתבו בידי סופר עברי מתחיל, אך מבטית רבות, בן העדה הספרדית — יהודה בורלא היה שמו. בשעה ששלח הסופר את המכתבים בדמשק לפי המען ירושלים ותל-אביב, — הוא שימש כמורה בבית-הספר העברי לבנים בבירת סוריה, או כפי שנקרא מוסד חינוכי זה באותם הימים, — „בית-הספר לבנים העבריים, דמשק“. שם זה — על התחביר העברי המזור שלו — מופיע מודפס כ„פירמה“ בראש אחד המכתבים — ושם זה בלבד יש בו איוה „טעם“ מיוחד בימינו אלה. לא בית-סוהר לחטופי-מטוס עבריים, אלא בית-ספר לבנים, ולא עוד אלא העברי דווקא. אכן, היו ימים...“

ימים רחוקים במקצת. כפי שמראה תאריך המכתבים, הם נכתבו לפני קרוב לחמשים שנה — בשנת תר"ף, תרפ"א ותרפ"ג, והמוענים הם — הסופרים י.ח. ברנר — אשר פונה אליו הכותב בנוסח ספרד, בלשון „מרי ברנר היקר“ — ש. בן-ציון וי. רבינוביץ. וכיצד נתגלגלו מכתבים אלה — אלינו? פשוט מאד: הם מופיעים עתה בתצלום („פאקסימיל“ בלע"ז) בחוברת האחרונה מספר 69 של „ידיעות גנויים“, בטאוונו של „גנזים“, המכון הבינ-ביבליוגרפי על שם אשר ברש, העושה זה שנים עבודה מצויינת בריכוז החומר על סופרי ישראל בדורות האחרונים, על תולדות חייהם, יצירתם, איגרותיהם, — גם את קולותיהם מנציח המכון בפסקול, למען ידעו הדורות הבאים לא רק מה כתבו סופרי ישראל, אלא גם כיצד דיברו. כל חוברת של „ידיעות גנויים“ מציינת בדייקנות ויבראת-כבוד את התאריכים הקשורים בחייהם של סופרים — יום-שנה להולדתם או לפטירתם — ורשימות קצרות אלו מלוות תמיד בתמונתו של הסופר. סופרים ומשוררים בעלי זכויות מיוחדות לספרות העברית זוכים ליתר תשומת-לב: יש והחוברת כולה מוקדשת לזכרם, יש ומסתפקים העורכים בפירסום כמה מאיגרותיהם או כמה קטעים מן האוטוביוגרפיה שלהם, הגנוזים גם הם בתוך ארונות-הפלדה של „גנזים“... וכך — אינו לאתרוגה: חוברות מוקדשות לזכרו של ז. שניאור, י. למדן, והנה לפנינו עתה חוברת-בורלא ובה — אותם ה-מכתבים מדמשק.

אני מודה ומתודה, שהגני גמנה עם הקוראים הנאמנים — והנלהבים — של „ידיעות גנויים“. תמיד אפשר למצוא בחוברות אלו, הערוכות בטוב טעם והמודפסות בטכניקה של תצלום, חומר מענין ביותר על סופרי ישראל, שאינו מצוי בדרך כלל בספרים ובכתבי-העת. מיסמך ספרותי, גם אנשי — יחיד במינו ונוגע ללב, הוא בין השאר, איגרותיו-וידידיו של המשורר יצחק למדן, אשר נתפרסמו כאן לא מזמן במלאות חמש-עשרה לפטירתו של עורך „גליונות“. מאז ומתמיד, גדולה ומכאיבה השיכחה בעולמה של ספרות (מי היה מזכיר פעמיים בשנה אפילו את ביאליק, ביום הולדתו וביום פטירתו של המשורר, אילמלא פתקי-התזכורת הידועים של מ. אונגרפלד, מנהל בית ביאליק ושומר עזבונו של בעל „מגילת האש“...), — ואין איש דואג לכבודם ולזכרם של בני דורו של ביאליק, אם זה טשרניחובסקי, הארי שבחבורה, ואם זה שניאור, או הצעיר ביניהם — בעל הפואימה „מסדה“. ב„ידיעות גנויים“ קראנו איפוא את מכתביו הארוכים — „מגילות“ שלמוז! — של י. למדן לידידו ועמיתו הסופר, המשורר והמתרגם המצויין י. שנהר (שנברג), אשר שופך בהם עורך „גליונות“ את לבו המר על מצוקתו הנפשית והחומרית, על אדישות הדור, על שאננותם של ה-מנהיגים השקועים ימים ולילות ב-ויכוחי-סרק על קוצו של יו"ד שבי-